

K NĚKTERÝM ASPEKTŮM VÝLUČNOSTI MĚNY NA STÁTNÍM ÚZEMÍ¹

PETR KOTÁB

Abstract: **On Some Aspects of Exclusivity of Currency on the State Territory**

The aim of the article is to examine to what extent exclusivity of currency and ban on usage of foreign currencies in domestic payments are applied in the Czech Republic. Particular attention is given to the analysis of currency and foreign exchange regulations, labor regulations and consumer protection regulations. The author concludes that a liberal-permissive approach is being used in the Czech Republic that does not generally prohibit the use of foreign currencies in domestic payments of private-law nature.

Keywords: exclusivity of currency; payments in foreign currencies; wage in foreign currency; purchase price in foreign currency

Klíčová slova: výlučnost měny; platby v cizích měnách; mzda v cizí měně; kupní cena v cizí měně

DOI: 10.14712/23366478.2017.37

1. MĚNOVÁ VÝLUČNOST A DOLARIZACE EKONOMIKY

Jedním z významných a velmi viditelných projevů státní suverenity bývá suverenity měnová, totiž výhradní oprávnění státu rozhodovat o tom, co bude na jeho území považováno za měnu, jak bude tato měna pojmenována a regulována, kdo bude oprávněn peněžní znaky takové měny emitovat a jakým způsobem bude stanoven a chráněn oběh peněz znějících na tuto měnu. Z historie i současnosti známe případy, kdy měnová suverenity je částečně či zcela převedena ze státu na nadstátní útvar a v rámci něj sdílena s dalšími státy,² nebo případy, kdy se stát částečně nebo zcela své měnové suverenity vzdává ve prospěch měnové suverenity státu či států jiných.³

¹ Tento text byl zpracován v rámci programu „PROGRES Q02 – Publicizace práva v evropském a mezinárodním srovnání“ realizovaného v roce 2018 na Právnické fakultě Univerzity Karlovy.

² Historicky např. Latinská měnová unie z roku 1865 mezi Francií, Belgií, Švýcarskem, Itálií a Řeckem s řadou přidružených států (včetně Rakousko-Uherska) nebo z nedávnější doby česko-slovenská měnová unie z počátečních týdnů roku 1993 se společnou měnovou jednotkou v obou samostatných členských státech, korunou československou. V současnosti pak především Evropská měnová unie se společnou měnovou jednotkou euro.

³ Např. v současnosti existujících několik států stojících mimo Evropskou unii, které však buď na základě dvoustranné dohody (Andorra, Monako, San Marino, Vatikán), nebo jednostranným vyhlášením (Černá

V rámci právní regulace měnových otázek bývá v některých státech řešena i otázka výlučnosti měny, tj. zakotvení právních pravidel, dle nichž veškeré nebo téměř veškeré platby na území daného státu musejí probíhat v domácí měně a naopak platby v cizích měnách na tomto území jsou zakázány nebo výrazně omezeny (např. pouze na dlužnické či platební vztahy s cizím prvkem). Domácí měna se tak stává výlučným druhem peněz, který smí na území daného státu plnit peněžní funkce. Právní regulace výlučnosti domácí měny nástroji měnového práva bývá obvykle spojena s korespondující regulací v právu devizovém, které omezuje nebo zakazuje dispozice s peněžními prostředky v cizích měnách na území příslušného státu, resp. ze strany domácích subjektů devizověprávních vztahů (tuzemců, rezidentů), čímž je vlastně nutí realizovat peněžní vztahy výlučně jen v peněžních prostředcích domácí měny.

Uplatňování uvedených pravidel měnového a devizového práva má za primární cíl zabránit tzv. dolarizaci ekonomiky, což je ekonomický jev projevující se tím, že účastníci platebních vztahů (kupující a prodávající různého spotřebního i jiného zboží a služeb, poskytovatelé a příjemci mezd, různých jednostranných plateb typu např. výživného, ale třeba také dlužníci a věřitelé bankovních a jiných úvěrů a celá řada dalších plátců a příjemců) upřednostňují při realizaci (ale také denominaci) svých plateb nikoli měnu domácí, ale měnu cizí, považovanou za kvalitnější oproti měně domácí. Jako kvalitnější můžeme označit takovou měnu, která se vyznačuje v porovnání s měnou domácí větší stabilitou (menší oslabování nebo obecně kolísání kupní síly) a menší inflací, větší šíří spektra zboží, služeb a dalších statků, které lze za takovou měnu koupit, širší měnovou směnitelností a tudíž v neposlední řadě také větším uplatněním v zahraničí nebo při mezinárodních platbách. Celkově vzato je taková cizí měna pro příjemce více žádoucí, než měna domácí a příjemce ji proto při platbách sobě určených preferuje, čímž bývá v platebních vztazích vytěšňována měna domácí. Naplňuje se tak v moderní době jeden starší ekonomický postulát, známý pod označením Greshamův zákon.⁴ Vzhledem ke své dlouhodobě zastávané roli světových peněz a vlastnostem, pro které je žádána a ochotně přijímána nikoli jen ve svém domovském státě, ale i kdekoli na světě, zůstává po mnohá desetiletí nejkvalitnější a nejvíce žádoucí měnou světa měna Spojených států amerických, tedy americký dolar, který vtiskl svůj název i celému pojmu dolarizace ekonomiky, a to přes to, že v některých státech může roli kvalitnější a preferované měny hrát zahraniční měna jiná. V oblasti států geograficky blízkých Evropské unii či nacházejících se v jejím ekonomickém „gravitačním poli“ tuto roli ovšemže namísto amerického dolaru hraje společná evropská měna euro, aniž by se to ovšem dotklo zavedeného pojmu dolarizace ekonomiky.

Hora, Kosovo) přijaly euro jako svou domácí měnu, a přenesly tak rozhodování přinejmenším o valné části měnových otázek na měnové orgány EU.

⁴ Tzv. Greshamův zákon vyjadřuje pravidlo, podle něhož při současném oběhu dvou druhů peněz peníže horší kvality vytlačují z oběhu peníze lepší kvality, které jsou spíše tezaurovány než vraceny zpátky do oběhu, neboli „špatná mince vytlačuje dobrou“. Tento ekonomický postulát nese zhruba od poloviny 19. století jméno podle Sira Thomase Greshama, anglického obchodníka, finančníka a zakladatele Londýnské burzy, který rovněž působil za vlády Edwarda VI. a zejména Alžběty I. jako vládní agent v záležitostech sjednávání zahraničních půjček. Jedná se ovšem o poznatek formulovaný již mnohem dříve, s nímž se můžeme setkat např. již v pracích Kopernikových (*Monetae cudendae ratio*, 1519), Nicholase Oresmea (*De origine, natura, jure et mutationibus monetarum*, cca 1357) a Aristofanových (*Žáby*, asi 405 př. n. l.). Viz BAKEŠ, Milan, Marie KARFIKOVÁ, Petr KOTÁB, Hana MARKOVÁ a kol. *Finanční právo*. 6. upravené vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 340.

Jevu dolarizace ekonomiky jsou nuceny čelit, obvykle prostřednictvím právních předpisů měnového a devizového práva, státy s méně vyvinutým hospodářstvím a nikoli volně směnitelnou měnou. Jedná se zpravidla o státy s nikoli plně rozvinutým demokratickým státním zřízením, v němž se plně neprosazují principy demokratického právního státu, k nimž nepochybně patří i princip smluvní svobody. Smluvní svoboda plátce a příjemce platby dohodnout si oboustranně přijatelnou měnu platby, odlišnou od měny domácí, bývá v takových státech omezena donucujícími ustanoveními veřejného práva (nejčastěji, jak již bylo výše zmíněno, předpisy práva měnového a devizového), znemožňujícími takovou svobodnou volbu měny platby. Ve výjimečných případech patrně jen na dobu přechodnou lze akceptovat právní nástroje proti dolarizaci ekonomiky i v demokratických státech, neboť masově rozšířená dolarizace ekonomiky by oslabilá či zcela znicotněla účinnost měnověpolitických nástrojů domácí měnové instituce, která by tak přicházela o možnost ovlivňování ekonomiky. Podobně jako u historické směnitelnosti měn za zlato nebo u moderní měnové směnitelnosti, kde bývá uplatňován ekonomický postřeh, že takovou směnitelnost lze udržovat jen potud, pokud není masově vyžadována, platí i u dolarizace ekonomiky, že k ní lze přistupovat liberálně (a tedy nebojovat s ní) jen potud, pokud není skutečně masová.

Dalším do jisté míry legitimním důvodem k přijetí právních opatření proti dolarizaci ekonomiky může být jejich selektivní uplatnění na ochranu slabší strany smluvního vztahu, aby totiž vyžadování platby v cizí měně stranou silnější nebylo na újmu straně, která je příliš slabá na to, aby se takovému požadavku sama bránila, je-li pro ni nevýhodný. Mohlo by se jednat např. smluvní vztahy pracovněprávní (např. výplata mezd v cizí měně z požadavku zaměstnavatele) nebo spotřebitelské (vyžadování platby v cizí měně prodejcem od spotřebitele). Zde je ovšem zapotřebí pečlivě vážit, kdy a nakolik má donucující právní předpis zasahovat do smluvní svobody stran a kdy se naopak deklarovaná ochrana slabší strany stává překážkou v uplatnění svobody téže strany a v oprávněném prosazování jejích zájmů.

2. OBECNÁ SITUACE V ČESKÉ REPUBLICE

Podívejme se nyní, jak se zásada výlučnosti domácí měny, tedy koruny české, promítá do českého práva. Především je nutno předeslat, že Česká republika se v současnosti řadí ke státům s rozvinutou tržní ekonomikou, což lze dovozovat jak z jí dosahovaného ukazatele HDP na obyvatele,⁵ tak také např. z jejího členství v OECD.⁶

⁵ Česká republika se řadí mezi 50 ekonomicky nejrozvinutějších zemí světa a je Mezinárodním měnovým fondem statisticky řazena mezi tzv. advanced economies (rozvinuté ekonomiky) – viz International Monetary Fund, IMF Data Mapper, GDP per capita, current prices, 2017. [Online]. Dostupné z WWW: http://www.imf.org/external/datamapper/NGDPDPC@WEO/OEMDC/ADVEC/WEO_WORLD, [cit. 2017-09-25].

⁶ OECD – Organisation for Economic Cooperation and Development (Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj), někdy též neoficiálně nazývaná „klubem bohatých zemí“, je mezinárodní organizací zaměřenou na prosazování politiky vedoucí k hospodářskému a sociálnímu blahobytu lidí na celém světě. Viz OECD, About the OECD, 2017. [Online]. Dostupné z WWW: <http://www.oecd.org/about/>, [cit. 2017-09-25]. Sdružuje v současnosti 35 členských států, valnou většinou patřících k nejvíce hospodářsky rozvinutým státům světa. Viz OECD, Members and Partners, 2017. [Online]. Dostupné z WWW: <http://www.oecd.org/about/membersandpartners/>, [cit. 2017-09-25]. Česká republika je členem OECD od roku

Česká republika je také demokratickým právním státem⁷ v zásadě ctícím princip smluvní svobody.⁸ Z uvedeného, jakož i z relativně nízkého výskytu a malého rozsahu faktického používání cizí měny při vnitrostátních platbách vyplývá, že v České republice se v současné době nevyskytuje aktuální potřeba bránit se dolarizaci ekonomiky a uplatňovat tvrdá opatření na ochranu výlučnosti domácí měny. To umožňuje České republice přijímat k vnitrostátním platbám v cizí měně liberálně-permisivní přístup, spíše než přístup restriktivně-represivní. Tento liberálně-permisivní přístup se projevuje zejména v absenci jakýchkoli omezení obecného rázu dotýkajících se používání cizí měny pro platební transakce v tuzemsku, která by byla obsažena v normách měnového práva nebo devizového práva.

V oblasti devizového práva v současnosti chybí obecně jakákoli významnější právní úprava poté, co dříve řadu let platný devizový zákon byl bez náhrady zrušen.⁹ Žádný devizový předpis tedy nyní nebrání tuzemským subjektům používat k platebním transakcím, ať již hotovostním či bezhotovostním, namísto domácí měny, tj. koruny české, jakoukoli zvolenou cizí měnu.

V oblasti měnového práva tvoří základ právní úpravy pro hotovostní peněžní oběh a bezhotovostní platební styk trojice zákonů s měnovou funkcí – zákon o České národní bance,¹⁰ zákon o oběhu bankovek a mincí¹¹ a zákon o platebním styku.¹² Zákon o České národní bance v několika stručných ustanoveních obsažených v paragrafech 12 až 22 tvořících část čtvrtou zákona upravuje některá základní pravidla měnového práva v České republice a bývá proto považován za tuzemský „základní zákon měnový“. Žádné z uvedených ustanovení neobsahuje pravidlo o výlučnosti české měny v tuzemsku. Pozornosti je hodno zejména ustanovení § 16 odst. 1,¹³ které stručně vymezuje právní rámec institutu zákonných peněz. V souladu s tímto ustanovením vymezuje právní doktrína zákonné peníze jako hmotné předměty (bankovky a mince), jež lze použít k úhradě platebních závazků denominovaných v měně, na kterou znějí (u nás tedy v korunách českých), v jejich nominální hodnotě.¹⁴ Právu na použití zákonných peněz

1995. Viz OECD, List of OECD Member countries – Ratification of the Convention on the OECD, 2017. Dostupné z WWW: <http://www.oecd.org/about/membersandpartners/list-oecd-member-countries.htm>, [cit. 2017-09-25].

⁷ Alespoň je za takový prohlašována ve své ústavě – viz preambule a dále např. články 1 až 6 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.

⁸ Významný krok kupředu v tomto ohledu přinesl nový občanský zákoník – viz např. § 1 až 3 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

⁹ Devizový zákon č. 219/1995 Sb. (resp. jeho zbývající torzo sestávající jen z několika málo paragrafů nezrušených již dříve) byl po více než dvou desetiletích platnosti s účinností od 18. října 2016 zcela zrušen zákonem č. 323/2016 Sb. kterým se mění některé zákony v oblasti peněžního oběhu a devizového hospodářství a kterým se zrušuje zákon č. 219/1995 Sb., devizový zákon, ve znění pozdějších předpisů. I před tímto definitivním zrušením však devizový zákon neobsahoval žádné omezení pro tuzemské či přeshraniční platby v cizí měně.

¹⁰ Zákon č. 6/1993 Sb., o České národní bance, ve znění pozdějších předpisů (včetně nálezu Ústavního soudu č. 278/2001 Sb.).

¹¹ Zákon č. 136/2011 Sb., oběhu bankovek a mincí a o změně zákona č. 6/1993 Sb., o České národní bance, ve znění pozdějších předpisů, v platném znění.

¹² Zákon č. 370/2017 Sb., o platebním styku.

¹³ „Platné bankovky a mince vydané Českou národní bankou jsou zákonnými penězi ve své nominální hodnotě při všech platbách na území České republiky.“

¹⁴ Viz BAKEŠ, Milan, Marie KARFÍKOVÁ, Petr KOTÁB, Hana MARKOVÁ a kol. *Finanční právo*. 6. upravené vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 342–343.

plátcem odpovídá povinnost příjemce u uvedených identicky denominovaných (stejnomenových) platebních závazků platbu v zákonných penězích přijmout a akceptovat jejich nominální hodnotu. S tím je spojen též nástup solučního okamžiku, tedy platbou v zákonných penězích se plátec zbavuje svého platebního závazku jeho splněním.¹⁵ Jak zmiňovaná právní úprava, tak i odkazované doktrinální definice připouštějí, že k úhradě platebních závazků denominovaných v jiné měně zákonné peníze není nutno a vlastně ani možno použít, čímž se pro takové platby připouští použití peněžních prostředků jiných, cizomenových. Otázka denominace (pojmenování měny peněžního závazku) je pak, alespoň ve vztazích soukromoprávního charakteru, záležitostí volby stran v rámci jejich smluvní svobody.

Zákon o oběhu bankovek a mincí upravuje dle dikce svého § 1 „ochranu tuzemských a cizozemských bankovek a mincí proti jejich padělání a pozměňování a další pravidla pro oběh tuzemských bankovek a tuzemských mincí, práva a povinnosti s tímto oběhem související, jakož i výkon veřejné správy v této oblasti“. Z toho tedy a *contrario* vyplývá, že pravidla pro oběh jiných než tuzemských bankovek a mincí tento zákon nestanoví, a skutečně také žádné z jeho ustanovení nelze vykládat jako omezující či zakazující oběh cizozemských bankovek a mincí na našem území či provádění plateb v penězích cizích měn. Jako na doplnění k právnímu režimu hotovostního oběhu cizozemských bankovek a mincí v tuzemsku lze poukázat na ustanovení zákona o omezení plateb v hotovosti,¹⁶ jehož § 4 odst. 3 a 4¹⁷ implicitně předpokládají (ve spojení s dikcí § 3 odst. 1 téhož zákona)¹⁸ použití cizí měny nejen pro platby tuzemců do ciziny, ale i pro platby mezi tuzemci v České republice. Takové cizoměnové platby jsou tedy podrobeny stejnému tuzemstnímu omezení, jako platby korunové.

Zákon o platebním styku pak ve své úpravě platebních služeb, elektronických peněz, platebních systémů a dalších institutů v zásadě nerozlišuje mezi měnami, v nichž jsou platební transakce prováděny, českou měnu v zásadě neupřednostňuje¹⁹ a platby v cizích měnách nijak neomezuje ani nezakazuje. Naopak na mnohých místech²⁰ implicitně předvidá, že platební transakce (tuzemské i zahraniční) mohou být prováděny v různých měnách včetně měn členských států Evropské unie i jiných měn.

¹⁵ Viz SIDAK, Mikola, Mária DURÁČINSKÁ a kol. *Finančné právo*. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2012, s. 322–323.

¹⁶ Zákon č. 254/2004 Sb., o omezení plateb v hotovosti, v platném znění.

¹⁷ „Platba v cizí měně se pro účely tohoto zákona přepočte na koruny české směnným kursem devizového trhu vyhlášeným Českou národní bankou a platným ke dni provedení platby. Do limitu se započítávají všechny platby v české i cizí měně, provedené týměž poskytovatelem platby témuž příjemci platby v průběhu jednoho kalendářního dne.“

¹⁸ „Povinnost provést platbu bezhotovostně se vztahuje na platby prováděné a) navzájem mezi osobami s místem trvalého pobytu, místem pobytu nebo sídlem na území České republiky, pobočkami nebo organizačními složkami zahraničních osob zřízenými na území České republiky, nebo b) osobami s místem trvalého pobytu, místem pobytu nebo sídlem na území České republiky, pobočkami nebo organizačními složkami zahraničních osob zřízenými na území České republiky ve prospěch osob s místem pobytu nebo sídlem v zahraničí; přesahuje-li výše těchto plateb částku stanovenou tímto zákonem.“

¹⁹ S výjimkou podle § 124q odst. 1 týkající se základního platebního účtu, jenž je v tuzemsku veden jen v české měně.

²⁰ Např. § 112 odst. 2, § 128 odst. 2 a 3, § 169 odst. 2 a 3, § 199 odst. 2 a mnohá další ustanovení. Velmi ilustrativní je v tomto ohledu text § 128 odst. 3, který zní „Poskytují-li poskytovatel plátce i poskytovatel příjemce platební službu v členském státě a platební transakce je prováděna v měně, která není měnou členského státu, mohou se poskytovatel a uživatel dohodou odchýlit od...“

Lze tedy shrnout, že české měnové ani devizové právo obecně vylučnost tuzemské měny pro platby v tuzemsku nepožaduje, tuzemské subjekty k použití tuzemské měny nijak nepřinucuje a používání cizích měn k platbám v tuzemsku nijak nezakazuje.

3. SPECIFICKÁ SITUACE VE MZDOVÝCH VZTAZÍCH

Jak již bylo zmíněno, i při absenci měnověprávních a devizověprávních omezení pro používání cizích měn na našem státním území může být za určité situace legitimním prosazovat takové omezení na ochranu slabší strany v právních vztazích vyznačujících se výrazně rozdílným postavením a výrazně rozdílnou silou smluvních stran. Mezi takové vztahy lze řadit vztahy pracovněprávní, kde zaměstnanec vůči zaměstnavateli má zřetelně slabší postavení. Na jeho ochranu tak české pracovní právo tradičně přináší celou řadu právních nástrojů a institutů. Otázkou je, zda mezi ně patří i zákaz používání cizí měny pro mzdové a případně i další peněžní pracovněprávní vztahy. Na dílčí otázku, zda lze mzdu (a stejně tak plat, případně další pracovněprávní odměny a peněžité plnění) sjednat v cizí měně, panuje celkem shoda o kladné odpovědi. Zákoník práce ani jiný právní předpis nestanoví povinnost sjednat mzdu pouze v korunách českých a ani ustanovení § 143 odst. 2 zákoníku práce²¹ nelze vykládat tak, že by *a contrario* ve všech ostatních případech sjednání mzdy v cizí měně zakazoval. V pracovním právu, které je součástí práva soukromého, je totiž třeba ctít základní soukromoprávní zásadu, že je povoleno vše, co není zákonem zakázáno, a nikoli naopak, že co není zákonem výslovně povoleno, je zakázáno.

Jiná je ovšem situace v pohledu na dílčí otázku, zda lze mzdu v cizí měně také vyplácet. Zde je názorová scéna odborné veřejnosti značně roztržštěná, přičemž se relativně často vyskytuje právní názor,²² že výplata mzdy v cizí měně je (až na výjimky, na které pamatuje shora zmíněný § 143 odst. 2 zákoníku práce) zakázána, a to ustanovením § 142 odst. 1 zákoníku práce.²³ Podrobíme-li však toto ustanovení hlubší analýze, zjistíme, že jeho význam je často chápán nepřesně a nesprávně.

Paragraf 142 odst. 1 zákoníku práce požaduje, aby mzda byla vyplácena v zákonných penězích, přičemž ohledně objasnění tohoto pojmu (poněkud nadbytečně a neúčel-

²¹ Paragraf 143 odst. 2 zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce, v platném znění, stanoví: „*Zaměstnancům s místem výkonu práce v zahraničí je možné s jejich souhlasem poskytovat mzdu nebo plat nebo jejich část v dohodnuté cizí měně, pokud je k této měně vyhlášen Českou národní bankou kurz. Ustanovení § 142 odst. 2 o zaokrouhlování se použije pro zaokrouhlování mzdy v cizí měně přiměřeně.*“

²² Viz např. HŮRKA, Petr, ELIÁŠ, Karel. *Zákoník práce a související ustanovení občanského zákoníku*. S podrobným komentářem k 1. 1. 2014. 3., aktualizované a rozšířené vydání. Olomouc: ANAG, 2014, s. 391 a násl. VAŠENDOVÁ, Dominika. *Výplata mzdy a platu v cizí měně*. Praha: EPRAVO.CZ, 2015. [Online]. Dostupné z WWW: <https://www.epravo.cz/top/clanky/vyplata-mzdy-a-platu-v-cizi-mene-99136.html> [cit. 2017-10-15]. VÍGHOVÁ, Vlasta. *Mzda v cizí měně*. *Práce a mzda* 2012/4. Republikováno v: *Mzdová praxe*. Praha: Wolters Kluwer, 2012. [Online]. Dostupné z WWW: <http://www.mzdovapraxe.cz/archiv/dokument/doc-d38144v48076-mzda-v-cizi-mene/> [cit. 2017-10-15]. SMEJKAL, Ladislav, Kamila RYCHTÁŘOVÁ. *Výplata mzdy v cizí měně*. *Právní rádce* 2012/8. Praha: Economia a.s., 2012, s. 16 a násl.

²³ Paragraf 142 odst. 1 zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce, v platném znění, stanoví: „*Mzdu nebo plat je zaměstnavatel povinen zaměstnanci vyplácet v zákonných penězích.*“

ně) odkazuje v poznámce pod čarou²⁴ na § 16 odst. 1 zákona o České národní bance.²⁵ Jak již bylo zmíněno výše, termín „zákonné peníze“ označuje výlučně peníze v hotovostní podobě, tedy bankovky a mince. Rozhodně nelze ztotožňovat pojem „zákonné peníze“ s širším pojmem „peněžní prostředky v české měně“. Pojem „peněžní prostředky v české měně“ je pojmem nadřazeným a zahrnuje v sobě následující podoby peněz, vždy vyjádřených v české měně, tedy v korunách českých: (1) zákonné peníze, tedy hotovostní peněžní prostředky, (2) zůstatky na účtech (platebních i jiných) u bank a dalších úvěrových institucí a poskytovatelů platebních služeb, tedy bezhotovostní peněžní prostředky, a (3) elektronické peníze ve smyslu legální definice obsažené v § 4 zákona o platebním styku.²⁶

Právý význam ustanovení § 142 odst. 1, podpořený logickým a systematickým výkladem tedy spočívá v tom, že při výplatě mzdy nebo platu v hotovosti je zaměstnavatel povinen použít zákonných peněz. Tento výklad lze ještě dále podpořit výkladem historickým. Předmětné ustanovení v zákoníku práce, jak výslovně uvádí i důvodová zpráva k němu,²⁷ přebírá jedno z pravidel zakotvených v Úmluvě o ochraně mzdy.²⁸ Jedná se o pravidlo obsažené v článku 3 odst. 1 Úmluvy o ochraně mzdy, kde je ovšem jeho přesný právní význam v různých jazykových verzích různý. České znění vyhlášené ve Sbírce zákonů hovoří o „zákonné měně“.²⁹ Autentická znění Úmluvy jsou ovšem (podle jejího článku 27) znění anglické a francouzské. Anglické znění používá ve zkoumané pasáži výraz „legal tender“,³⁰ který lze přeložit jako „zákonné platidlo“ nebo „zákonné peníze“. Francouzské znění v předmětné pasáži uvádí termín „monnaie ayant cours

²⁴ České soudy již mnohokrát judikovaly, že odkaz na právní předpis učiněný poznámkou pod čarou není závaznou součástí pravidla chování. K tomu např. rozsudek NSS čj. 6 As 40/2009-125, který dále uvádí: „Nejvyšší správní soud odkazuje na několik rozhodnutí Ústavního soudu ČR, která poukazují na to, že „česká praxe používání poznámek pod čarou je ve světě zcela ojedinělá (viz Filip, J. Poznámky pod čarou jako problém legislativy a judikatury. Právní zpravodaj – Časopis pro právo a podnikání, říjen 1999, s. 7 – 8), a navíc často v rozporu s požadavky na formulaci právních předpisů v podmínkách právního státu. Vzniknou-li proto v důsledku použití této svérázné legislativní techniky výkladové problémy, je nutno je řešit tak, že rozhodující je vlastní pravidlo chování, nikoli to, co je stanoveno v poznámce pod čarou.“ (náleží Ústavního soudu ČR ze dne 30. 11. 1999, sp. zn. II. ÚS 485/98, č. 173/1999 Sb. ÚS, dále obdobně např. nálezy ze dne 2. 2. 2000, sp. zn. I. ÚS 22/99, č. 14/2000 Sb. ÚS, a ze dne 22. 10. 1996, sp. zn. III. ÚS 277/96, č. 109/1996 Sb. ÚS).“

²⁵ Viz poznámka 13 výše.

²⁶ Paragraf 4 odst. 1 zákona č. 370/2017 Sb., o platebním styku, v platném znění, definuje elektronické peníze jako peněžní hodnotu, která „a) představuje pohledávku vůči tomu, kdo ji vydal, b) je uchovávaná elektronicky, c) je vydávána proti přijetí peněžních prostředků za účelem provádění platebních transakcí a d) je přijímána jinou osobou než tím, kdo ji vydal“.

²⁷ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu na vydání zákoníku práce. Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna, 2005, IV. volební období, sněmovní tisk 1153/0, s. 236. [Online]. Dostupné z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?id=14891&pdf=1>, [cit. 2017-10-15].

²⁸ Úmluva o ochraně mzdy (č. 95), přijatá dne 1. července 1949 v Ženevě na 32. zasedání generální konference Mezinárodní organizace práce, platná pro Československo a následně Českou republiku od 11. ledna 1991 a vyhlášená pod č. 411/1991 Sb.

²⁹ Předmětná pasáž v češtině, jak byla publikována ve sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 411/1991 Sb. vyhlášujícím český překlad Úmluvy o ochraně mzdy zní: „Mzdy splatné v penězích se budou vyplácet pouze v zákonné měně a výplaty vlastními směnkami, šeky nebo kupony nebo jakýmkoli jinými prostředky, které jsou údajně zákonným platidlem, budou zakázány.“

³⁰ International Labour Organization, Labour standards, NORMLEX – Information System on International Labour Standards, C095 – Protection of Wages Convention, 1949 (No. 95), Article 3(1). [Online]. Dostupné z WWW: http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0:NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312240:NO, [cit. 2017-09-25]. Předmětná pasáž v angličtině zní: „Wages payable

légal“,³¹ který lze přeložit jako „peníze mající zákonný oběh“. V obou případech tedy autentické znění Úmluvy směřuje k hotovostní podobě peněz, bankovkám (v některých státech eventuálně i státovkám) a mincím, které mají právní charakter odpovídající českému právnímu pojmu „zákonné peníze“.

Naopak, ani z jednoho z autentických znění neplyne, že by předmětné ustanovení Úmluvy směřovalo k určení měny, v níž má být mzda vyplácena. Širší kontext celého ustanovení článku 3 odst. 1 Úmluvy nad veškerou pochybnost objasňuje cíl uvedeného ustanovení, a totiž chránit zaměstnance před tím, aby jim peněžité mzdy byly vypláceny v něčem jiném než v (zákonných) peněžích, jmenovitě v cenných papírech nebo poukázkách, které nejsou zákonnými penězi, které zákonné peníze pouze reprezentují, které by tudíž k realizaci jejich peněžité hodnoty a všeobecné kupní síly bylo nejprve zapotřebí na zákonné peníze směnít. Příslušné ustanovení Úmluvy v českém překladu zde uvádí, že „výplaty vlastními směnkami, šeky nebo kupony nebo jakýmkoli jinými prostředky, které jsou údajně zákonným platidlem, budou zakázány.“ Tím staví do protikladu Úmluvou aprobovanou respektive přímo vyžadovanou formu placení – zákonné peníze a Úmluvou zakázanou formu placení – eventuální platební nástroje odlišné od peněz. Otázku měnovou toto ani jakékoli jiné ustanovení Úmluvy neřeší. Naopak, lze si zajisté představit platební nástroj denominovaný v české měně (např. vlastní směnku zaměstnavatele vystavenou na částku v korunách českých), který by byl v rozporu s výslovným ustanovením Úmluvy nikoli kvůli měně, na níž zní, nýbrž vzhledem ke svému charakteru.

Po přezkoumání autentických jazykových verzí Úmluvy lze tedy konstatovat, že díky § 142 odst. 1 zákoníku práce je s autentickou dikcí i smyslem Úmluvy v souladu, když požaduje platbu mzdy v zákonných peněžích. Naopak, s autentickým zněním Úmluvy není v souladu její český překlad, publikovaný ve Sbírce zákonů,³² když namísto správně znějícího požadavku „mzdy splatné v peněžích budou vypláceny jen v zákonných peněžích“ používá formulace „mzdy splatné v peněžích se budou vyplácet pouze v zákonné měně“, jež z textu ani kontextu Úmluvy nijak nevyplývá. Nejedná se ostatně o jediný překladový nedostatek českého znění Úmluvy, které se od znění autentického významově odlišuje i na dalších místech.³³

Pokud tedy vezmeme v úvahu, s pomocí výše naznačených výkladových postupů, skutečný význam zkoumaného ustanovení § 142 odst. 1 zákoníku práce a akceptujeme-li rovněž (nikoli zcela neoddiskutovatelný) právní názor, že toto ustanovení je kogentní

in money shall be paid only in legal tender, and payment in the form of promissory notes, vouchers or coupons, or in any other form alleged to represent legal tender, shall be prohibited.“

³¹ Organisation Internationale du Travail, Normes du travail, NORMLEX – Information System on International Labour Standards, C095 – Convention (n° 95) sur la protection du salaire, 1949, Article 3(1). [Online]. Dostupné z WWW: http://www.ilo.org/dyn/normlex/fr/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C095, [cit. 2017-09-25]. Předmětná pasáž ve francouzštině zní: „Les salaires payables en espèces seront payés exclusivement en monnaie ayant cours légal, et le paiement sous forme de billets à ordre, de bons, de coupons ou sous toute autre forme censée représenter la monnaie ayant cours légal sera interdit.“

³² Viz poznámka 28.

³³ Např. v témže článku 3 odst. 1 zakazuje české znění výplatu mzdy v šecích, o nichž toto ustanovení v autentickém znění vůbec nehovoří (správně měl být použit termín „poukázky“), přičemž Úmluva naopak v následujícím ustanovení článku 3 odst. 2 platbu v některých druzích šeků za určitých podmínek povoluje.

a smluvně se od něj nelze odchýlit,³⁴ prikazuje toto ustanovení zaměstnavateli právě jen následující: je-li mzda (nebo plat) vyplácena v hotovosti, což je dodnes i přes zjevnou nemodernost a nepraktičnost základní zákoníkem práce předpokládaný způsob výplaty,³⁵ a je-li mzda smluvena v české měně, pak musí být zaměstnavatelem vyplacena v zákonných penězích, tedy bankovkách a mincích vydaných Českou národní bankou. Pokud ovšem některý z těchto předpokladů není splněn, zejména pokud je na základě dohody zaměstnavatele se zaměstnancem mzda vyplácena nikoli v hotovosti, nýbrž bezhotovostně, jak předvídá § 143 odst. 1 zákoníku práce,³⁶ neexistuje v zákoníku práce ani v jiné zákonné normě překážka, proč by tato mzda nemohla být zaplácena (opět za podmínky dohody mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem o této otázce) v cizí měně. Ustanovení § 142 odst. 1 zákoníku práce tedy nereguluje měnu, v níž má být mzda vyplácena, ale pouze a jediné formu peněz, v níž se vyplácí mzda v hotovosti. Dohoda o bezhotovostní platbě mzdy použití § 142 odst. 1 vylučuje, jak je tomu ostatně i při jakékoli platbě mzdy bezhotovostně na platební účet zaměstnance, tedy i platbě v korunách českých, neboť i v takovém případě není a nemůže být mzda vyplácena zaměstnavatelem v zákonných penězích, tedy bankovkách a mincích České národní banky.

4. SPECIFICKÁ SITUACE PŘI OCHRANĚ SPOTŘEBITELE

Předmětem zákonné restrikce může hypoteticky být též použití cizí měny pro platby dotýkající se spotřebitelů. Vzhledem k tomu, že obecná úprava v předpisech měnového práva nebo devizového práva takovou restriktivní neobsahuje, je třeba se při jejím hledání zaměřit na speciální normy upravující cenotvorbu a ochranu spotřebitelů. Cenotvorba je u nás upravena především zákonem o cenách,³⁷ který cenu definuje jako peněžní částku sjednanou při nákupu a prodeji zboží nebo určenou podle zvláštního předpisu (zákona o oceňování majetku) k jiným účelům než k prodeji.³⁸ Otázku měny, v jaké má být cena vyjádřena, zákon o cenách neřeší, a povinnost určovat cenu jen v korunách českých explicitně ani implicitně nestanoví.

Právní úprava ochrany spotřebitelů se u nás opírá zejména o zákon o ochraně spotřebitele³⁹ a vybraná ustanovení občanského zákoníku.⁴⁰ V žádné z těchto norem, ani v normách na ně navazujících nelze nalézt ustanovení o tom, že by byl prodej zboží či služeb spotřebitelům za cizí měnu zakázán nebo že by pro platby při transakcích se

³⁴ Viz např. HURKA, Petr, ELIÁŠ. *Zákoník práce a související ustanovení občanského zákoníku*. S podrobným komentářem k 1. 1. 2014. 3., aktualizované a rozšířené vydání. Olomouc: ANAG, 2014, s. 391.

³⁵ Viz § 142 odst. 3 a násl. zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce, v platném znění.

³⁶ Paragraf 143 odst. 1 zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce, v platném znění, zní: „Na základě dohody se zaměstnancem je zaměstnavatel povinen při výplatě mzdy nebo platu, popřípadě jiných peněžitých plnění ve prospěch zaměstnance, po provedení případných srážek ze mzdy nebo z platu podle tohoto zákona nebo zvláštního právního předpisu, zaplatit částku určenou zaměstnancem na svůj náklad a nebezpečí na jeden platební účet určený zaměstnancem, a to nejpozději v pravidelném termínu výplaty mzdy nebo platu, pokud se zaměstnancem písemně nesjedná pozdější termín.“

³⁷ Zákon č. 526/1990 Sb., o cenách, v platném znění.

³⁸ Viz § 1 odst. 2 zákona č. 526/1990 Sb., o cenách, v platném znění.

³⁹ Zákon č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele, v platném znění.

⁴⁰ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění, zejména jeho Část čtvrtá Hlava I Díl 4 zahrnující paragrafy 1810–1867.

spotřebiteli byla předepsána výlučně česká měna. V zákoně o ochraně spotřebitele lze pouze nalézt ustanovení o zaokrouhlování plateb v hotovosti vždy s ohledem na nominální hodnotu zákonných peněz v oběhu.⁴¹ Přestože odkaz pod čarou k pojmu zákonné peníze odkazuje na zákon o České národní bance a v něm obsažený právní pojem zákonných peněz (objasněný výše), nelze přikládat významu takového odkazu příliš velkou váhu vzhledem k již výše zmíněné absenci normativního obsahu poznámek pod čarou v textech českých právních norem.⁴² Institut zákonných peněz existuje ve většině států světa a bylo by tedy možné interpretovat zmíněné ustanovení zákona i tak, že při prodeji za cizí měnu v hotovosti je zapotřebí celkovou částku k zaplacení (souhrnnou cenu za nákup) zaokrouhlovat na nejbližší platnou hodnotu zákonných peněz příslušné cizí měny, v níž byla dohodnuta úhrada kupní ceny. Navíc toto ustanovení explicitně hovoří pouze o určení ceny a nikoliv o požadavku na efektivní platbu v zákonných penězích (ať už pouze české měny nebo i cizích měn). V opačném případě by toto ustanovení představovalo mimo jiné též zákaz plateb stravenkami, kupóny a jinými podobnými náhražkami peněz, které je naopak v tuzemské každodenní realitě běžné. I kdybychom však připustili tu nejpřísnější interpretaci zkoumaného ustanovení, vždy se bude vztahovat jen na účtování a platbu v hotovosti a nikoliv na platby bezhotovostní (včetně v maloobchodě stále rozšířenějších platebními kartami).

Lze tedy shrnout, že ani v právní ochraně spotřebitele nefiguruje žádné speciální ustanovení, které by všeobecně zakazovalo použití cizí měny ať již k určení ceny prodávajícího zboží či služby, nebo pro platbu za ně.

5. PLATBY VEŘEJNOPRÁVNÍHO CHARAKTERU

Smluvní svoboda zahrnující volnost dohodnout si platbu v jiné měně, než je měna domácí, může být ovšem uplatňována pouze tam, kde je podkladem pro platbu smlouva, tedy v zásadě v soukromoprávních vztazích. Naopak v platebních vztazích vyplývajících z veřejného práva, kde povinnost platit nemá oporu ve smlouvě, nýbrž v právním předpise (povinnost *ex lege*) nebo v individuálním právním aktu (povinnost *ex decisione*) je otázka použitelné měny vyřešena velmi jednoduše. Jednotlivý právní předpis či rozhodnutí orgánu veřejné moci ukládající platební povinnost vedle specifikace částky specifikuje vždy zároveň též měnu, a to téměř výlučně jen měnu českou.⁴³ Tak je tomu např. u plateb daní a jiných povinných dávek, kdy částka splatné daně je v zákoně či rozhodnutí o platebním výměru vyjádřena vždy v korunách českých. Podobně je tomu též u plateb sankčního charakteru (pokuty, penále, peněžitě tresty) a dalších

⁴¹ Paragraf 3 odst. 1 písm. c) zákona č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele, v platném znění, stanoví, že „*při konečném účtování prodáváných výrobků a poskytovaných služeb v hotovosti se celková částka zaokrouhluje vždy k nejbližší platné nominální hodnotě zákonných peněz v oběhu*“.

⁴² Viz poznámka 24 výše.

⁴³ Jako ojedinělou výjimku potvrzující uvedené pravidlo lze zmínit správní poplatky vyměřované nebo vybírané českými zastupitelskými úřady v cizině nebo poplatky placené na českých hraničních přechodech, které mohou být vyměřeny nebo placeny v cizí měně. Viz zákon č. 634/2004 Sb., o správních poplatcích, v platném znění, § 6.

plateb směřujících do veřejných rozpočtů, ale také u plateb v opačném směru, jako jsou dotace nebo návratné výpomoci placené z veřejných rozpočtů.

Ve veřejnoprávních vztazích tedy můžeme o výlučnosti české měny skutečně hovořit. Lze při tom pozorovat uplatňování jednoho z nepsaných avšak dlouhou dobu tradovaných principů měnového uspořádání. Má-li totiž stát podporovat oběh peněz určité měny, kterou na svém území zavedl a prosazuje, musí motivovat k jejímu používání ostatní subjekty (obyvatelstvo, podnikovou sféru, neziskové právnické osoby atd.) tím, že takovou měnu sám používá a přijímá (např. při daňových a jiných platbách ve prospěch státu). Pouze v kombinaci s touto ekonomicky motivační stránkou (politika „cukru a biče“) pak může dobře fungovat i stránka právního donucení (nucení oběh neplnohodnotných peněz) zajišťující hladký koloběh peněz moderních „fiat měn“ v národním hospodářství.

6. ZÁVĚR

Přestože zavedení a regulace vlastní měny bývají jedním z atributů státní suverenity a můžeme se s nimi setkat ve většině států světa, uplatňování pravidla o výlučnosti vlastní měny při platbách na státním území nemusí být vždy součástí právního rámce příslušné měny. Lze zobecnit, že čím je hospodářská vyspělost státu větší a jeho politický režim demokratičtější, tím méně je zapotřebí v daném státě vyžadovat výlučné používání domácí měny k tuzemským platbám a právní opatření v tomto smyslu, mající za cíl bojovat proti tzv. dolarizaci ekonomiky nastupují až v případech vážných hospodářských a měnových krizí. Taková je situace i v České republice, kde s výjimkou plateb ve veřejnoprávních vztazích neexistuje všeobecné zaměření, právem stanovené pravidlo o výlučnosti české měny a zákazu používání cizích měn pro platby v tuzemsku. Jak bylo rozebráno výše, i v těch oblastech, kde by požadavek na výlučné používání české měny byl snad odůvodnitelný (nikoli ohledy měnovými a devizovými, nýbrž potřebou ochrany slabší strany právního vztahu) české právo takové pravidlo nezakotvuje a s určitými možnými omezeními při korunových platbách v hotovosti (ve vztazích pracovněprávních) použití cizích měn v tuzemsku nezakazuje. Česká republika se tak řadí k mnohým jiným státům světa, které prosazují používání své domácí měny na svém území spíše *via facti* nežli *via iuris*. Obecně rozšířené a ochotně přijímání české koruny pro tuzemské platby je dáno důvěrou v tuzemskou měnu, jakož i větším pohodlím a menší nákladností takových plateb, spíše než právním donucením.

JUDr. Petr Kotáb, Ph.D.
Univerzita Karlova, Právnická fakulta
kotabp@prf.cuni.cz
ORCID: 0000-0001-7013-298X